

Examen HAVO
2018

tijdvak 1
vrijdag 25 mei
9.00 - 12.00 uur

maatschappijwetenschappen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 35 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 66 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Sociale media verkleinen je wereld

Bij deze opgave hoort tekst 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Met de opkomst van sociale media als Twitter, Snapchat en Facebook laten veel burgers zich niet langer door televisie en kranten informeren. Door het gebruik van de sociale media dreigt volgens politicoloog Chris Aalberts een tunnelvisie of echoput te ontstaan (zie tekst 1).

Lees de regels 1 tot en met 4 van tekst 1.

In de inleiding van tekst 1 wordt gesproken over Snapchat en Twitter als voorbeelden van sociale media.

- 2p 1 Noem twee verschillen tussen de sociale media en de traditionele media zoals kranten en televisiezenders. Betrek in je antwoord kenmerken van interpersoonlijke communicatie en massacommunicatie.

Gebruik de regels 5 tot en met 44 van tekst 1.

Chris Aalberts vergelijkt de manier waarop traditionele media als het journaal en kranten het nieuws aanbieden, met de manier waarop Facebook het nieuws aanbiedt via de persoonlijke 'newsfeed'.

In de communicatiewetenschappen wordt onderscheid gemaakt tussen twee vormen van pluriformiteit van de media: interne en externe pluriformiteit.

- 2p 2 Welke manier van nieuws aanbieden – die van het journaal en de kranten of die van de persoonlijke Facebook-newsfeed – past het best bij het begrip interne pluriformiteit? Verklaar je antwoord en betrek hierin een gegeven uit het tekstfragment.

Gebruik de regels 31 tot en met 44 van tekst 1.

Over de invloed van de media op de meningsvorming van mensen bestaan verschillende theorieën zoals de cultivatietheorie en de framingtheorie.

- 1p 3 Leg uit welke **andere** theorie over de invloed van de media je kunt herkennen in de inhoud van de persoonlijke Facebook-newsfeed zoals weergegeven in het tekstfragment.

Gebruik de regels 45 tot en met 60 van tekst 1.

Chris Aalberts spreekt over een echoput ter rechter- en ter linkerzijde. In de tekst zijn de begrippen 'linkse' en 'rechtse' weggelaten.

- 1p 4 Welk begrip moet bij **(a)** staan en welk begrip bij **(b)**?

Opgave 2 Reorganisatie bij Telegraaf Media Groep

Bij deze opgave horen figuur 1 en de teksten 2 tot en met 4 uit het bronnenboekje.

Inleiding

De Telegraaf kampt, net als veel andere kranten, al jaren met dalende oplages (zie figuur 1) en maakt daardoor minder winst. In een poging het tij te keren kondigde Telegraaf Media Groep (TMG), de uitgever van het dagblad, een aantal maatregelen aan. Om kosten te besparen worden de redacties van De Telegraaf en de regionale kranten van TMG samengevoegd (zie tekst 2). Volgens critici brengt dit risico's met zich mee, bijvoorbeeld voor de mate waarin de regionale kranten hun politieke functies kunnen vervullen (zie tekst 3). Daarnaast is TMG in het voorjaar van 2017 met een online videoplatform gekomen: Telegraaf VNDG (zie tekst 4).

Gebruik figuur 1.

De daling van betaalde oplages van de Nederlandse landelijke dagbladen is een maatschappelijke ontwikkeling die geanalyseerd kan worden vanuit de vier benaderingswijzen van het vak maatschappijwetenschappen. Vanuit elke benaderingswijze kun je verschillende soorten onderzoeksvragen stellen.

- 2p 5
- Formuleer een **beschrijvende** onderzoeksvraag vanuit de **vergelijkende** benaderingswijze, waarop het antwoord te vinden is in figuur 1.
 - Formuleer een **verklarende** onderzoeksvraag vanuit de **sociaal-culturele** benaderingswijze, die betrekking heeft op de informatie uit figuur 1.

Kranten, maar ook andere media kunnen voor innovatieve projecten financiële steun aanvragen bij een overheidsorgaan in de vorm van subsidies. Dit is het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (voor 1 juli 2014 was de naam Stimuleringsfonds voor de Pers). De doelstellingen van dit fonds komen overeen met de uitgangspunten van het mediabeleid van de overheid.

- 2p 6
- Noem twee uitgangspunten van het mediabeleid van de overheid die overeenkomen met de doelstellingen van het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek.

Lees de regels 1 tot en met 28 van tekst 2.

Alle regionale kranten die genoemd worden in dit gedeelte van de tekst, zijn in de loop der jaren in handen gekomen van Telegraaf Media Groep.

- 1p 7
- Met welk begrip wordt de ontwikkeling genoemd waarbij een steeds groter deel van de totale dagbladenmarkt in handen komt van een steeds kleinere groep uitgevers?

Gebruik de regels 29 tot en met 48 van tekst 2.

De Nederlandse samenleving kan getypeerd worden als een informatiemaatschappij.

- 2p 8 Leg uit waarom de ontwikkeling in de richting van een informatiemaatschappij ertoe bijgedragen heeft dat dagbladen lezers hebben verloren. Betrek in je antwoord een kenmerk van een informatiemaatschappij en een gegeven uit het tekstfragment.

Zie de regels 42 tot en met 48 van tekst 2.

De Telegraaf en het Algemeen Dagblad behoren tot een andere categorie kranten dan de Volkskrant en het NRC Handelsblad.

- 4p 9
- a Tot welke categorie kranten behoren De Telegraaf en het Algemeen Dagblad?
 - b Tot welke categorie kranten behoren de Volkskrant en NRC Handelsblad?
 - c Leg uit waarom de Volkskrant en NRC Handelsblad minder lezers verliezen aan de concurrentie van gratis media dan kranten als De Telegraaf en het Algemeen Dagblad. Betrek in je uitleg een kenmerk van de berichtgeving van de categorie kranten waartoe de Volkskrant en NRC Handelsblad behoren.

Gebruik tekst 3.

Door de voorgenomen reorganisatie verliest een kwart van de regionale journalisten bij Telegraaf Media Groep zijn baan. Op 11 januari 2017 vertelde Piet Bakker, lector massamedia en digitalisering aan de Universiteit van Utrecht, in het radioprogramma EenVandaag over de gevolgen daarvan voor de politieke functies van de regionale media. Tekst 3 geeft enkele fragmenten van dit radio-interview weer.

Onder de informatiefunctie van de media vallen verschillende politieke (sub)functies, zoals de informatiefunctie over politiek en de controle- of waakhondfunctie.

- 2p 10 Leg uit welke **twee andere** politiek-informatieve functies van de media de regionale kranten na de reorganisatie volgens tekst 3 minder goed kunnen vervullen. Betrek in je uitleg gegevens uit tekst 3.

Lees tekst 4.

Telegraaf Media Groep presenteerde haar nieuwe online videoplatform op een bijeenkomst voor adverteerders.

- 2p 11
- Leg uit waarom het voor TMG belangrijk is om deze ontwikkeling met adverteerders te delen.
 - Leg uit waarom adverteerders belang hebben bij het gepersonaliseerde aanbod van ‘Mijn Telegraaf VNDG’.

Opgave 3 Het nieuwe donorplan

Bij deze opgave horen de teksten 5 en 6 en de tabellen 1 en 2 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In Nederland bestaat een tekort aan orgaandonoren. De situatie is dat mensen zich vrijwillig kunnen laten registeren als orgaandonor. Maar veel mensen hebben zich niet laten registeren. Wanneer iemand geen keuze heeft laten vastleggen, ligt de beslissing bij de nabestaanden. Om meer orgaandonoren te krijgen, pleitte D66 al lange tijd voor aanpassing van het donorregistratiesysteem. Het eerste wetsvoorstel daarvoor stuitte begin 2014 op felle kritiek, waarna de partij besloot het wetsvoorstel enigszins aan te passen (zie tekst 5). Het aangepaste voorstel werd in september 2016 met één stem verschil aangenomen in de Tweede Kamer (zie tekst 6). De Kamerfractie van de VVD stemde verdeeld over het donorplan van D66 (zie tabel 2). Een kleine meerderheid van de Nederlandse bevolking is voor een donorregistratiesysteem (zie tabel 1).

Gebruik tekst 5.

Op het moment dat tekst 5 geschreven werd (januari 2014), stond het tekort aan orgaandonoren op de politieke agenda. Of een maatschappelijk probleem op de politieke agenda komt, is afhankelijk van een aantal voorwaarden. Een voorbeeld van zo'n voorwaarde is 'Er is voldoende ruimte op de politieke agenda'.

- 2p 12 Aan welke **andere** voorwaarden voldoet het probleem van het donortekort waardoor het op de politieke agenda komt? Noem er twee en leg elk antwoord uit met behulp van een ander gegeven uit tekst 5.

Gebruik tekst 5.

In het proces van politieke besluitvorming spelen verschillende actoren een rol. In tekst 5 staat kritiek van een belangrijk adviesorgaan van de overheid. De naam van dit orgaan is tweemaal weggelaten in de tekst en daarvoor in de plaats staat **(c)**.

- 1p 13 Welk adviesorgaan moet bij **(c)** staan?
- A de Gezondheidsraad
 - B de Raad van State
 - C het Centraal Planbureau
 - D het Sociaal en Cultureel Planbureau

Het adviesorgaan dat bedoeld wordt in tekst 5 heeft politieke macht.

- 2p 14 Leg uit op grond van tekst 5 dat het adviesorgaan politieke macht heeft. Betrek in je antwoord **de** definitie van politieke macht.

Het systeemmodel van het proces van politieke besluitvorming bestaat uit vier hoofdfasen.

- 2p 15 Leg uit in welke hoofdfase van het systeemmodel het advies van (c) volgens tekst 5 een rol speelt.

Gebruik tekst 5.

Kamerleden beschikken over een aantal formele middelen om de twee taken van het parlement te vervullen.

- 2p 16 – Van welk formeel middel heeft Kamerlid Dijkstra in dit geval gebruikgemaakt?
– Onder welke taak van het parlement valt dit middel?

Gebruik de regels 13 tot en met 38 van tekst 5.

Politieke partijen vervullen verschillende functies in het proces van politieke besluitvorming zoals de communicatiefunctie.

- 2p 17 Leg uit welke **andere** functie de politieke partij D66 vervult volgens het tekstfragment.

Gebruik tekst 6.

Nederland is een parlementaire democratie. Een kenmerk daarvan is dat er sprake is van een representatiedemocratie of indirecte democratie.

- 2p 18 Welke **andere twee** kenmerken van de Nederlandse parlementaire democratie zijn te herkennen in tekst 6?

Gebruik tabel 1 en 2.

Tabel 1 toont een peiling over het donorregistratiesysteem onder Nederlandse burgers, waarbij onderscheid is gemaakt naar politieke voorkeur (gebaseerd op stemkeuze). Tabel 2 toont de stemverhouding binnen de VVD-fractie bij de stemming over het wetsvoorstel van D66.

- 2p 19 Leg uit met behulp van gegevens uit tabel 1 en 2 dat representatie niet altijd overeenkomt met (een hoge mate van) representativiteit. Betrek in je antwoord een omschrijving van het begrip representativiteit.

Opgave 4 Treitervloggers

Bij deze opgave horen de teksten 7 tot en met 10 uit het bronnenboekje.

In de zomer van 2016 maakte Nederland kennis met de ‘treitervlogger’. Deze term werd gebruikt voor jongeren die voor overlast zorgden en de filmpjes daarvan op YouTube zetten. Vooral de filmpjes van Ismail Ilgun uit Zaandam zorgden voor veel opschudding. In YouTube-filmpjes van hem is te zien dat agenten belachelijk worden gemaakt tijdens hun werk.

Lees de regels 1 tot en met 12 van tekst 7.

Op lokaal niveau overleggen de gemeente, Justitie en politie in het zogenaamde driehoeksoverleg, zie de regels 7-9. De officier van justitie zit namens het Openbaar Ministerie in het driehoeksoverleg en de korpschef namens de politie.

- 3p 20 a Welke functionaris neemt namens de gemeente Zaandam deel aan het driehoeksoverleg?
b Voor welke taak van de politie is de gemeente verantwoordelijk?
c Voor welke taak van de politie is het Openbaar Ministerie verantwoordelijk?

Lees de regels 13 tot en met 28 van tekst 7.

De woordvoerder van de politievakbond ACP Van de Kamp pleit voor meer bevoegdheden van de politie om overlastgevers aan te pakken.

- 2p 21 Leg uit dat het voorstel van de politievakbond op gespannen voet kan staan met de rechtsstaatgedachte. Begin je antwoord met een omschrijving van de rechtsstaatgedachte.

Gebruik tekst 8.

In tekst 8 staat de opvatting van Halbe Zijlstra, fractievoorzitter van de VVD in de Tweede Kamer, over de treitervloggers.

- 3p 22 a Welke visie van de VVD op de oorzaak van overlast en criminaliteit is in tekst 8 te herkennen?
b Waarop legt de VVD de nadruk bij de aanpak van overlast en criminaliteit?

Linkse partijen hebben een andere visie op de aanpak van overlast en criminaliteit.

- c Geef een omschrijving van de linkse visie op de aanpak van overlast en criminaliteit en geef een concrete overheidsmaatregel die daarbij past.

Gebruik tekst 9.

De vlogger Ismail Ilgun wordt verdacht van opruiing (een strafbaar feit). De strafbaarheid van gedrag hangt af van vier factoren.

- 1p 23 Op grond van welke factor kan de advocaat in tekst 9 aanvoeren dat de vlogger **niet** strafbaar is voor zijn daden?
- A Het feit moet aan de schuld van de dader te wijten zijn.
 - B Het gedrag moet vallen onder een delictsomschrijving.
 - C Het gedrag moet wederrechtelijk zijn; er mag geen rechtvaardigheidsgrond zijn zoals sprake van overmacht.
 - D Het moet gaan om een menselijke gedraging.

Lees tekst 10.

Media vervullen verschillende functies voor het individu. De vlogs kunnen een amuserende, sociale of economische functie vervullen voor de makers.

- 1p 24 Leg uit welke **andere** individuele functie van de media voor de straatvloggers te herkennen is in tekst 10.

Gebruik tekst 10.

De onderzoekers Jan Dirk de Jong en Jeroen van den Broek lijken niet te verwachten dat de overlast van straatvloggers zal afnemen. De verwachting van de onderzoekers kan ondersteund worden met twee theorieën ter verklaring van crimineel gedrag.

- 2p 25 Leg uit dat je de differentiële-associatietheorie kunt gebruiken om de verwachting van de onderzoekers te ondersteunen dat de overlast van straatvloggers **niet** zal afnemen. Geef een citaat uit tekst 10 dat deze theorie illustreert.
- 2p 26 Leg uit dat je de etiketteringstheorie (labeling- of stigmatiseringstheorie) kunt gebruiken om de verwachting van de onderzoekers te ondersteunen dat de overlast van straatvloggers **niet** zal afnemen. Geef een citaat uit tekst 10 dat deze theorie illustreert.

Opgave 5 De Europese Unie versus Apple

Bij deze opgave hoort tekst 11 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Een van de machtigste commissariaten van de Europese Unie (EU) is het commissariaat van Mededinging. Eurocommissaris Margrethe Vestager die momenteel op die post zit, kan hoge boetes opleggen aan bedrijven en instellingen die zich niet houden aan de regels van de gemeenschappelijke markt. De Eurocommissaris kan ook een lidstaat verplichten naheffingen op te leggen aan bedrijven die extreem gunstige belastingafspraken hebben gemaakt. In dit geval de belastingafpraak van Ierland met het Amerikaanse bedrijf Apple (zie tekst 11). De Eurocommissaris beschouwt een dergelijke belastingafpraak als staatssteun.

Lees de regels 1 tot en met 24 van tekst 11.

De Eurocommissaris Vestager wil dat Ierland van Apple eist dat deze alsnog miljarden aan belastinggelden betaalt. Ex-Eurocommissaris Neelie Kroes heeft kritiek op dit besluit van Vestager. De kritiek van Neelie Kroes is gebaseerd op één van de kenmerken van een staat.

- 1p 27 Welk kenmerk van een staat is dat?

Lees de regels 25 tot en met 35 van tekst 11.

Op het gebied van economische samenwerking heeft de EU een aantal bevoegdheden.

- 1p 28 Op welke bevoegdheid van de EU op het gebied van economische samenwerking is het besluit van Vestager gebaseerd?
- A het bevorderen van de financiële stabiliteit van de eurolanden
 - B het garanderen van eerlijke concurrentie
 - C het garanderen van het vrije verkeer van goederen, diensten en kapitaal
 - D het ordenen van de markten van landbouwproducten

Lees de regels 36 tot en met 43 van tekst 11.

- 2p 29 Welke twee Europese instellingen moeten staan bij **(d)** en **(e)**?

Op 19 december 2016 heeft de Amerikaanse technologiegigant Apple beroep aangetekend tegen de vordering van 13 miljard euro plus rente aan achterstallige belasting die het bedrijf van de Europese Commissie moet betalen aan de Ierse belastingdienst. Apple gaat de zaak voorleggen bij een ander orgaan van de EU.

- 1p 30 Bij welk Europees orgaan gaat Apple de zaak voorleggen?

Opgave 6 Cybercriminaliteit

Bij deze opgave horen tabel 3 en de teksten 12 en 13 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Digitale criminaliteit of cybercriminaliteit kent verschillende verschijningsvormen. Denk bijvoorbeeld aan hacken en DDoS-aanvallen (zie tabel 3). Hacken is het illegaal inbreken in computers of computernetwerken door het omzeilen van beveiligingsmaatregelen. Met name jongeren blijken actief te zijn als hacker. De aantrekkingskracht van het hacken onder jongeren wordt besproken in tekst 12.

Tekst 13 is een beschrijving van een zaak tegen een 22-jarige man die door het Haagse gerechtshof voor verschillende computergerelateerde delicten veroordeeld werd.

Bekijk tabel 3.

Criminaliteit kan op verschillende manieren gemeten worden.

- 2p 31 a Met behulp van welke onderzoeksmethode zijn de cijfers in tabel 3 verzameld? Onderbouw je antwoord met een gegeven uit tabel 3.
- b Is deze onderzoeksmethode een voorbeeld van kwalitatief of kwantitatief onderzoek? Onderbouw je antwoord met een gegeven uit tabel 3.

Gebruik tekst 12.

Europol heeft een actie ondernomen tegen hackers in verschillende landen. Straffen en maatregelen (sancties) vervullen verschillende doelen zoals het handhaven van de rechtsorde en resocialisatie.

- 2p 32 Leg uit welke **andere twee** doelen van straffen Europol met deze actie hoopte te bereiken. Betrek per uitleg van een doel een gegeven uit de tekst.

Lees de regels 1 tot en met 9 van tekst 13.

Een 22-jarige man is door het gerechtshof in Den Haag veroordeeld voor een aantal computer-gerelateerde delicten.

- 2p 33 – Welke juridische mogelijkheid heeft deze man indien hij het niet eens is met de uitspraak van het gerechtshof?
- Beschrijf wat er vervolgens gebeurt indien deze man van deze juridische mogelijkheid gebruik gaat maken.

Lees de regels 10 tot en met 34 van tekst 13.

De verdachte heeft zelf informatie over strafbare feiten aangedragen, die de politie nog niet van hem wist. Een verdachte is niet verplicht dit te doen. In de wet staat onder andere dat een verdachte recht heeft op een eerlijk proces en dat hij/zij het recht heeft om in hoger beroep te gaan.

2p **34** Noem **twee andere** rechten van een verdachte in het strafproces.

Gebruik tekst 13.

In tekst 13 is te herkennen dat het Nederlands strafrecht zowel een daderstrafrecht als een daadstrafrecht is.

3p **35** – Wat is het verschil tussen dader- en daadstrafrecht?
– Leg uit op grond van voorbeelden uit tekst 13 dat het strafrecht in Nederland zowel een daderstrafrecht als een daadstrafrecht is.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.